В.С. **Морозов**, канд. екон. наук, доц.

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ НІМЕЦЬКОЇ ЕКОНОМІКИ В УМОВАХ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ КРИЗИ

У статті досліджується механізм антикризового державного регулювання економіки ФРН в умовах фінансово-економічної кризи 2008-2010 рр.

The article studies the mechanism of the governmental anti-crisis regulation of German economy during the financial crisis of 2008-2010.

Ключові слова: ФРН, антикризова політика, регулювання економіки.

Keywords: Germany, anti-crisis policy, economic regulation.

Заходи, які застосовують уряди розвинених держав світу у цілому та ФРН зокрема для подолання фінансово-економічної кризи, з новою силою піднімають проблему участі держави, її втручання в економічні процеси. Як правило, головна проблема полягає у визначенні конкретної форми, в якій повинна здійснюватись ця участь – або збільшувати роль держави та надати їй можливість більш жорсткого регулювання, або залишити їй функції законодавця рамкових умов, єдиних правил гри, що не порушують основ ринкової економіки. Очевидно, питання повинне вирішуватись з урахуванням якісних змін: не збільшувати державне регулювання, а вдосконалювати його, робити його більш ефективним та продуманим. Безумовно, це – вкрай важке завдання. Завдання, вирішити яке, багато в чому, можна саме завдяки урокам подолання нинішньої фінансово-економічної кризи у ФРН.

Наслідки розгортання загальносвітової фінансово-економічної кризи, яка розпочалась у США, мали у ФРН достатньо негативний вплив не тільки на її загальний економічний розвиток, але й передусім на реальний сектор економіки.

У реальному секторі економіки вплив кризи *наочніше всього позначилося на галузях, орієнтованих на експорт*. Це, насамперед, *машинобудування, суднобудування, металообробка й виробництво електроніки*. Приймаючи до уваги той факт, що акцент на розвиток цих галузей був частиною державної політики Німеччини з метою забезпечення економічного зростання, різке падіння світового попиту на німецьку продукцію виявилося для Уряду неприємним сюрпризом.

На думку німецьких експертів, *в умовах кризи*, що розгортається, *найбільш стабільними* виявилися *харчова та фармацевтична галузі промисловості*, *роздрібні мережі і ринок послуг*. По суті, ці галузі стали тим «фундаментом», який втримав німецьку економіку на потрібному рівні, підтримав її та надав можливість розробити необхідні заходи щодо стабілізації економічної ситуації.

Найбільш негативного впливу внаслідок фінансово-економічної кризи зазнала автомобільна промисловість Німеччини – галузь промисловості, що традиційно вважалась її основою. До кінця 2008 р. обсяги замовлень знизились на десятки відсотків, велика кількість найбільших виробників запасних частин опинилась на межі банкрутства. Ситуація погіршилась ще й внаслідок того, що під загрозою знищення

опинилась значна кількість робочих місць, оскільки від автомобільної промисловості безпосередньо або опосередковано залежав кожний сьомий працівник німецької промисловості [4].

Криза експортних галузей німецької економіки стала найбільшим потрясінням для економіки Німеччини, оскільки саме приріст експорту був основою зростання виробництва при внутрішньому ринку, який перебував у стагнаційному стані. Для боротьби з безробіттям Німеччини було необхідне зростання ВВП не менше, ніж 1,5% на рік, а воно забезпечувалось виключно за рахунок експорту. Протягом багатьох років Німеччина послідовно переорієнтовувала власну економіку, у першу чергу, на закордонний попит. До 2008 р. обсяг експорту ФРН перевищив 1 трлн. євро на рік, а німці з гордістю називали себе «чемпіоном світу з експорту товарів та послуг», - кілька років поспіль жодна світова країна, включаючи «фабрику світу» КНР, не могла випередити за цим показником Німеччину. Особливістю німецького експорту було й те, що він більш ніж на 2/3 складався з товарів – тобто відповідав за своєю структурою експорту того ж Китаю, а не сусідніх Франції або Великобританії. Не дивно, що падіння світового попиту на товари машинобудування або галузі електроніки вкрай негативно позначилось на діяльності німецьких компаній [9].

Проте, як не парадоксально, в умовах падіння світового попиту на вироблену в Німеччині промислову продукцію, несподівана підтримка для економіки надійшла з боку *внутрішнього ринку*, особливо найменш еластичних його секторів. Практично єдиною галуззю, яку майже не зачепила криза, виявилася харчова промисловість. У цій галузі можна було спостерігати лише стагнацію, але не різке падіння. Відносно стабільний рівень повсякденного споживання призвів і до того, що, більш-менш, стабільно почувала себе роздрібна торгівля.

Роздрібні мережі та ринок послуг успішно пережили фінансово-економічну кризу, оскільки частка споживання отримала суттєву підтримку з боку знижених цін на сировину, а мінімальна дефляція спрацювала як додаткова програма підтримки кон'юнктури. Крім того, стабільний внутрішній ринок підтримав сектор послуг, у якому зайнято близько 70% всіх працюючих у країні [9].

Криза в автомобільній промисловості – далеко не єдиний приклад дестабілізації галузей німецької промисловості. Важкої кризи зазнало також *сталеливарне виробництво*. Обсяг виробництва сталі у 2009 р. скоротився у порівнянні з попереднім роком майже на 1/3, - це один з найбільш серйозних показників спаду серед всіх промислових галузей. З 15 доменних печей, наявних у Німеччині, 6 були зупинені, інші працювали з мінімальним завантаженням [17].

Проблеми металургійної промисловості особливо гостро вплинули на німецьку економіку ще й тому, що в попередні роки ця галузь характеризувалась потужним зростання. Тільки-но у 2008 р. профспілка працівників металургійної промисловості «IG Metall» отримала рекордне підвищення зарплат, — на цьому фоні падіння у 2009 р. виявилось ще більш разючим [9].

Характерним було те, що більшість різко занепадаючих галузей демонстрували глибоке падіння на фоні надзвичайно активного зростання попередніх років.

Так, *машинобудівна галузь* продемонструвала в попередні 5 років сумарне зростання на 38%, - при цьому падіння за 2009 р. склало майже 27% [10].

Виробництво електроніки, згідно висновків експертів «DB Research», знизилося за підсумками 2009 р. до рівня 2004 р. [9].

Аналогічна ситуація спостерігалася й у стрімко зростаючій за своїми обсягами у минулі роки *логістичній галузі*. Транспортна галузь переживала бум зростання кілька років поспіль. Це зростання супроводжувалося масштабними замовленнями коштовної техніки: кораблів, літаків. Одночасно для галузі була характерна наджорстка цінова конкуренція, внаслідок чого ціни стрімко падали. У підсумку, галузь отримала значний приріст обсягів надання послуг без збільшення обсягів прибутків та без вирішення структурних проблем. У довгостроковій перспективі така ситуація виявилася для неї критичною.

Загальносвітові, регіональні (європейські) та суто національні (німецькі) реалії і наслідки розгортання фінансово-економічної кризи внесли доволі серйозні корективи у плани німецького Уряду та змусили його вдатись до більш активного та швидкого механізму державного регулювання німецької економіки в умовах фінансово-економічної кризи.

Зокрема, для подолання глобальної фінансово-економічної кризи у ФРН було прийнято ***два «кон'юнктурних пакети»***, які були розраховані на допомогу банкам та населенню під час кризи.

У рамках ***першого кон'юнктурного пакету*** *(прийнятий у жовтні 2008 р.)* було запропоновано низку заходів зі стабілізації фінансового сектору, загальним обсягом у 500 млрд. євро. Новий регуляторний механізм не передбачав виплати всіх коштів на покупку банківських акцій та безпосередню підтримку фінансових інституцій. Відповідно до нього, у ФРН 20 жовтня 2008 р. було створено позабюджетний фонд стабілізації для банків, страхових компаній та пенсійного фонду, з якого повинні фінансуватись всі необхідні заходи [1, 2].

400 млрд. євро склали гарантії держави по міжбанківських кредитах і забезпеченню фінансових потоків. Близько 80 млрд. євро призначались для підтримки державою власних капіталів банків, включаючи покупку тих, що не мали фінансового забезпечення кредитів. До 20 млрд. євро складали прямі фінансові вливання в банківську сферу, у тому числі для надання гарантій по приватних заощадженнях громадян [3].

Держава отримувала частку активів банків, які скористались допомогою, а також право брати участь в ухваленні рішень і визначенні фінансової політики кредитних інститутів.

65% фонду було профінансовано із федерального бюджету, 35% – з бюджетів федеральних земель. Згідно з прийнятим урядовим розпорядженням, допомога мала надаватись на досить жорстких умовах. Так, для вищих менеджерів фінансово-

банківських установ, які звернулись за підтримкою до держави, запроваджувалась гранична норма на обсяг щорічного фонду заробітної плати на рівні 500 тис. євро. Крім того, до тих пір, доки фінансово-банківські установи не розрахуються з бюджетом, їм не мала виплачуватись жодна премія або частка від отриманого прибутку. Дивіденди ж по цінних паперах мали надходити безпосередньо до створеного державного фонду допомоги фінансово-банківській сфері [5].

До того ж висувалась ще одна додаткова умова – участь держави у виробленні комерційної стратегії фінансово-банківської установи, яка отримує допомогу. Держава отримувала право, наприклад, обмежувати або взагалі скасовувати особливо ризиковані операції фінансово-банківської установи на фінансових ринках, наполягати на повній відмові від деяких сумнівних сфер діяльності. Проте, з метою підтримки внутрішньої кон'юнктури фінансово-банківську установу могли навіть зобов'язати видавати кредити малим і середнім німецьким підприємствам. В окремих випадках держава могла навіть нав'язувати фінансово-банківській інституції абсолютно новий бізнес-план діяльності та відповідну організаційну структуру.

Як вже зазначалось, в рамках державної програми фінансової стабілізації 80 млрд. євро було виділено до спеціального фонду, з якого, власне, і здійснювались прямі вливання в фінансово-банківські установи, і за рахунок якого у них утримувались ризиковані активи. При цьому, кожна окрема фінансово-банківська установа могла розраховувати на максимальну суму в 10 млрд. євро державних субсидій, а придбання тих активів, що втратили ринкову ціну, була обмежена обсягом у 5 млрд. євро для кожної фінансово-банківської установи [14].

Для попередження можливої паніки серед вкладників та утримання банківської ліквідності Урядом ФРН було надано державні гарантії щодо повернення депозитів. Що стосується фінансового оздоровлення окремих банківських установ, то Урядом Німеччини рішення приймались в індивідуальному порядку: від надання фінансової допомоги у вигляді позик до часткової націоналізації банку.

У цілому, пакет реформ з першого кон'юнктурного пакету містив у собі дюжину окремих заходів. Зокрема, на 3 млрд. євро були збільшені обсяги інвестування у програму із санації будинків з метою скорочення викидів CO_2 на 2009-2011 рр. Це зробило можливим надання необхідного імпульсу економічному зростанню та підвищенню зайнятості, але й, водночас, зберегло навколишнє середовище завдяки ефективному використанню енергії [5].

Тимчасове звільнення нових легкових автомобілів від податку на транспортний засіб також пішло на користь як автомобільної промисловості, так і екології.

Крім того, строки одержання спеціальних дотацій особами, які через кризу працювали за скороченим графіком, були подовжені з 12 до 18 місяців. Головна мета, яка при цьому була досягнута, - уникнення звільнень і надання підприємствам можливостей здолати кон'юнктурні коливання [5].

Другий кон'юнктурний пакет обсягом 50 млрд. євро (вступив в дію 5 березня 2009 р.) має підтримати звичайних громадян та підприємництво під час фінансово-

економічної кризи, а також зміцнити економіку країни. Бюджет антикризового пакету «№2» відповідає за обсягом 1,5% ВВП ФРН. Метою прийнятого пакету є запобігання спаду виробництва та збереження близько 1 млн. робочих місць, які можуть бути скорочені внаслідок зниження темпів економічного зростання. Значна частина антикризового пакету виділяється на ремонт шкіл, вищих навчальних закладів, будівництво доріг (близько 18 млрд. євро) [16].

Розглянемо більш детально *основні сфери та напрямки дії даного пакету реформ*.

Інвестиційна сфера. Основа кон'юнктурного пакету – державна інвестиційна програма вартістю 17,3 млрд. євро. Завдяки їй повинні бути відремонтовані дитячі садки та школи (т. зв. модернізація і санація житлового фонду), інші громадські будинки та дороги. У рамках інвестиційної програми на рівні комун федерація виділила 10 млрд. євро, федеральні землі додатково виділили ще 3,3 млрд. євро. Майже 4 млрд. євро федерація інвестувала в ремонт доріг та інших будинків [5]. В її рамках власникам квартир та будинків надаються субсидії на ремонт будинків з метою приведення їх у відповідність до екологічних та енергозберігаючих норм.

Податкова сфера. Досягнуто домовленість про підвищення тієї частки заробітної плати у розрахунку на кожного члена сім'ї, з якої взагалі не стягується прибутковий податок. У 2009 р. неоподатковуваний податком мінімум було збільшено на 170 євро до рівня у 7834 євро, а, починаючи з 2010 р., встановлено його граничну межу на рівні 8004 євро на рік Крім того, передбачено зниження податків та відрахувань для громадян на суму 9 млрд. євро та на таку ж суму для економіки. Податкові пільги почали діяти з 1 липня 2009 р. Мінімальна податкова ставка по податку на прибуток була зменшена з 15% до 14%. У такий спосіб у 2009 р. держава знизила податковий тягар громадян на 2,9 млрд. євро, а в 2010 р. – на 6,05 млрд. євро [5, 16].

Слід звернути увагу на те, що у 2008 р. відбулася запланована реформа оподаткування підприємств, метою якої є запобігання подальшому перенесенню виробництва за кордон та забезпечення більш привабливих умов інвестування всередині країни не тільки для підприємств, але й для приватних осіб, що, у свою чергу, призвела до скорочення переміщення капіталу за кордон. Зокрема у 2008 р. був скорочений податок на прибуток корпорацій з 25% до 15% та знижено загальне податкове навантаження до рівня 29-31% (до 2008 р. загальна сума податкових відрахувань становила від 38 до 40% від прибутку підприємства) [14].

Збори та відрахування. Були зменшені також відрахування громадян у каси медичного страхування з 15,5% до 14,9%. В якості термінового та одноразового заходу вирішено виплатити із бюджету малозабезпеченим сім'ям з дітьми по 100 євро на кожну дитину. Крім того, вирішено підвищити дитячі дотації сім'ям, які живуть на соціальних дотаціях. У результаті наймані робітники та роботодавці до кінця 2010 р. заощадили на даних платежах майже 9 млрд. євро. На цю ж суму збільшились федеральні дотації лікарняним касам [5].

Ринок праці. Для того, щоб уникнути звільнень, роботу зі скороченим графіком зробили більш привабливою. Період роботи зі скороченим графіком повинен використовуватися для підвищення кваліфікації. Федеральне агентство з питань праці до 2010 р. взяло на себе сплату внесків роботодавців у фонди соціального страхування на суму 2,1 млрд. євро. Близько 2 млрд. євро були виділені додатково на перекваліфікацію хронічно безробітних [5].

Автомобільна промисловість. Для громадян, які купуватимуть нові автомобілі, було передбачено наступний механізм: той, хто захоче купити новий легковий автомобіль, отримає від держави премію у 2,5 тис. євро. При цьому обов'язкова умова – старий автомобіль має бути мінімум 9-річним, а новий необхідно придбати та отримати у поточному році. Стару автомашину не можна було продавати або утилізувати мінімум рік, що означає сплату за неї податку, хоча й зменшеного. Однак, як вважають експерти, ця премія зумовила також і скорочення виробництва німецьких автомобілів, тому що купувалися в основному іноземні. Крім того, вона негативно вплинула на діяльність виробників коштовних побутових приладів, оскільки придбання нового автомобіля та пов'язані з цим витрати не дозволили потенційним покупцям зайнятися заміною побутової техніки. Програма діяла з 14 січня 2009 р. до кінця 2009 р., а її бюджет склав 1,5 млрд. євро [5, 13, 15].

Програма гарантій та кредитування підприємств. Програма кредитів і гарантій покликана допомогти здоровим, порівняно великим підприємствам, які через кризу не можуть одержати в банках кредити або одержують їх у недостатньому обсязі. На це виділено додатково 100 млрд. євро. Іншими словами, підприємства, яким банки відмовлятимуть у кредитах, отримали гарантії по кредитах від Уряду. Участь держави в капіталі компаній не передбачається [17].

З метою збільшення ділової активності малих та середніх підприємств держава надавала кредитну підтримку виробництву верстатів та устаткування, комп'ютерів та автомобілів. Для цього на 15 млрд. євро було збільшено кредитну програму державного інвестиційного банку «Кредитна установа з питань відбудови» [18]. Ця фінансова установа надає кредити на розвиток малого та середнього підприємництва. Завдяки новим правилам списання інвестиційних витрат з суми оподаткування інвестиції будуть коштувати дешевше та швидше окупатися.

Слід також особливо вказати й на ***особливості інституційної складової здійснених Німеччиною антикризових регуляторних заходів***.

Структура німецьких державних та наближених до державних банків, відповідальних за стимулювання бізнесу, схожа у цілому з федеральною структурою країни. Найбільший фінансовий інститут, що задіяний у програмах підтримки бізнесу на федеральному рівні, - згадана нами «Кредитна установа з питань відбудови» (її активи більше 400 млрд. євро) [8].

На рівні земель працюють ще 18 банків (у т.ч. по два у Баварії та у Райнланд-Пфальці): їхні сумарні активи складають 360 млрд. євро [8]. До кола завдань цих банків також належать:

- *кредитування бізнесу,*
- *надання позик під заставу часток компаній,*
- *гарантії по кредитах, взятим компаніями,*
- *інші фінансові послуги, що надаються стратегічно важливим галузям на пільгових умовах.*

При цьому не можна стверджувати, що діяльність зі стимулювання бізнесу для німецьких державних банків є збитковою. Так, лише тільки «KfW» видав у першому кварталі 2010 р. кредитів на 60% більше, ніж за аналогічний період попереднього року, і заробив на цьому 575 млн. євро [8].

Крім того, різке зростання потреб у субсидуванні бізнесу в умовах світової фінансово-економічної кризи змусило Уряд Німеччини створювати *нові фінансові структури*.

Однією зі складових частин програми підтримки економічної кон'юнктури стало заснування *Фонду «Німеччина» (нім. «Deutschlandfonds»)*, що володіє додатково до вже існуючих програмам коштами в обсязі 115 млрд. євро [8]. У такий спосіб передбачається допомогти, у першу чергу, малому бізнесу уникнути потрапляння в ситуацію дефіциту кредитів, зумовлену наслідками економічно-фінансової кризи.

Причому створення такого фонду виявилося більш важливим з психологічної, ніж з економічної точки зору: хоча загальні умови кредитування погіршилися, дефіцит в цій сфері не мав місце. Це витікає з того, що дотепер з фонду було видано кредитів на суму, ледве більше 13 млрд. євро [8]. Проте даний інструмент безперечно допоміг багатьом компаніям пережити найважчу рецесію в історії Німеччини.

Особливо активно зростала кількість мікрокредитів для малих і середніх компаній. На відміну від країн, що розвиваються, де до сфери мікрокредитування відносять позики обсягом у кілька сотень євро, у Німеччині мікрокредитом вважається сума до 25 тис. євро. Основними клієнтами подібних програм стали представники малого бізнесу, власники невеликих сімейних компаній: ресторанів, перукарень, ремонтних центрів [15].

Водночас, мікрокредити є лише незначною частиною фінансової підтримки, що надавалась та надається державними та наближеними до державних банками малому і середньому бізнесу. Набагато більш вагомими за обсягами коштів та інструментарієм засобів є програма надання гарантій під взяті бізнесом кредити.

Також важливою стороною процесу подолання наслідків світової фінансово-економічної кризи у ФРН є *взаємодія федерального центру та федеральних земель, з одного боку, і здійснення регіонами власної політики в цьому напрямку*. Зокрема, одна із найбільш населених і промислово розвинених земель Німеччини Північний Рейн-Вестфалія активно залучає іноземних інвесторів з метою збереження свого промислового потенціалу та нарощування інноваційного сектору. Серед напрямків цієї діяльності можна виділити підтримку та стимулювання діяльності університетів і дослідницьких центрів, розвиток страхової галузі, ставку на розвиток нових технологій, співробітництво з державою в вирішенні проблем міжнародного рівня [12].

В результаті реалізації антикризового механізму регулювання економіки Уряду ФРН вдалося на початку поточного року досягти покращення наступних економічних показників та тенденцій розвитку німецької економіки.

Так, соціально-економічні показники розвитку протягом 2010-2011 рр. засвідчили посилення позитивних тенденцій відновлення економіки та її виходу з рецесії з досить високими темпами зростання, що значно перевищили доволі обережні прогнози на тлі погіршення економічної кон'юнктури у 2009 р. і найбільше в повоєнній історії країни падіння ВВП на 4,7% (до у 2397,1 млрд. євро) [11, с. 20].

У 2010 р. ВВП ФРН зріс на 3,6% у порівнянні з 2009 р., що є найвищим показником з моменту об'єднання Німеччини у 1990 р. У середньозважених цінах ВВП у 2010 р. становив 2498 млрд. євро., натомість ВНП – 2527 млрд. євро.

Малий і середній бізнес у роки кризи підтвердив те, що є основою німецької економіки, забезпечуючи їй необхідну стабільність. До його сфери належить більше 90% всіх німецьких підприємств, у ньому зайняті 65% всіх працівників. Левова частка компаній – це сімейні підприємства. Їх вирізняє наступність і довгострокове мислення замість короткостроковою гонитвою за прибутком і частою зміною стратегії. Нерідко серед них виявляються т. зв. «Hidden Champions» - маловідомі компанії, але з орієнтацією на світовий ринок і лідируючі позиції у своїй ніші [6].

Але й великі німецькі концерни теж виходять з кризи на підйомі. Зокрема, автомобільний концерн «BMW» одержав у третьому кварталі 2010 р. найбільший за останній час прибуток. А технологічний концерн «Siemens» у 2010 р. досяг абсолютного рекорду, продемонструвавши надзвичайні темпи зростання т.зв. «екологічного» портфелю проектів. Будівельна ж індустрія, ремісниче виробництво просили клієнтів перенести свої замовлення на 2011 р. [6].

У перспективних галузях охорони здоров'я й відновлюваних джерел енергії набирають співробітників на вакантні позиції. Достатнього одного погляду на довгий список вакансій на сайті «www.juwi.de», що належить інженерному підприємству у сфері відновлюваної енергетики. Це молоде підприємство нещодавно найняло тисячного співробітника, створивши за останні два роки 600 нових робочих місць [6].

Згідно прогнозів, у 2011-2013 рр. очікується динаміка зростання на рівні 2,0-2,25%. Оптимізм німецького Уряду поділяє і т.зв. «п'ятірка мудреців», Спілка німецьких підприємств, Федеральне об'єднання оптової та зовнішньої торгівлі, які прогнозують темпи зростання у 2011 р. на рівні 2,2%, що вдвічі перевищуватимуть середньостатистичні показники за останні 20 років [18].

Відтак, прогнозується суттєвий приріст надходжень до бюджетів усіх рівнів, які, за розрахунками Мінфіну ФРН, у 2010-2012 рр. підвищаться на 61 млрд. євро (15,2, 22,4 і 23,4 млрд. євро, відповідно) і сягнуть у 2012 р. рекордної позначки у 563,2 млрд. євро (у 2008 р. – 561,2 млрд. євро) [18].

Водночас, Уряд ФРН затвердив програму жорсткої економії державних фінансів на суму 80 млрд. євро до 2014 р. Згідно прийнятого у листопаді 2010 р. державного бюджету, у 2011 р. його видатки скоротяться на 12,1 млрд. євро (до 305,8 млрд. євро),

а бюджетний дефіцит знизиться до 57,5 млрд. євро або 2,4% від ВВП (у 2014 р. планується зниження до 24,1 млрд.), тоді як сума надходжень до бюджету федерації у 2011 р. досягне 229,2 млрд. євро [11, с. 15].

Отже, ФРН, першою з країн-членів ЄС, до кінця 2011 р. знову почне виконувати вимоги Пакту стабільності та зростання ЄС щодо дефіциту держбюджету не вище 3% ВВП (3,7% у 2010 р.).

Позитивні тенденції підтверджуються посиленням внутрішньої кон'юнктури ринку та значним зростанням німецького експорту. Пожвавлення експорту, у свою чергу, стимулює німецькі компанії здійснювати більш активну інвестиційну політику в інших країнах, зокрема, у КНР. Це свідчить про подолання песимістичних кризових настроїв і повернення ділової активності. Причому представники німецьких ділових кіл не вважають цей процес втечею капіталу з країни, а, навпаки, - стимулюванням зростання зайнятості та обсягу інвестицій всередині країни.

На початку грудня 2010 р. біржовий індекс ділової активності «DAX», перевищивши позначку у 7000 пунктів, повернув втрачені з червня 2008 р. позиції. Відбувалося істотне зростання й індексу ділової активності «Ifo», що вважається найточнішим барометром німецької економіки: з 95,8 пп. у січні 2010 р. до 109,3 пп. у грудні 2010 р. Рівень інфляції залишився достатньо помірним: споживчі ціни зросли у вересні-грудні 2010 р. на 1,3-1,5% у порівнянні з 0,6-0,8% у січні-лютому 2010 р. (у річному вимірі – 1,0%) [18].

За оцінками експертів, у 2010 р. німецький експорт товарів і послуг досяг 937 млрд. євро, що на 16% вище показників 2009 р., а у 2011 р. обсяги експорту вперше перевищать 1000 млрд. євро, завдяки чому економіка вже у першій половині поточного року має повернутися до докризового рівня.

Втративши у 2010 р. лідируючі позиції на світових ринках, ФРН й надалі, поряд з КНР, є найбільш успішною торговою державою з позитивним сальдо зовнішньої торгівлі, що сягає 4,9% ВВП (+6% у КНР, тоді як США мають від'ємне сальдо -2,7% ВВП) [18].

Підвищення кон'юнктури ринку закріпило позитивні тенденції на ринку праці: наприкінці 2010 р. рівень безробіття уперше знизився нижче «психологічно важливої межі» у 3 млн. осіб (2,931 млн. безробітних при 40,7 млн. працюючих і 20,4 млн. пенсіонерів у грудні 2010 р.).

За прогнозами, у 2011 р. кількість безробітних у середньорічному вимірі вперше з 1992 р. не перевищуватиме 3 млн. осіб при зменшенні рівня безробіття з 7,7 до 7,0%, а до кінця 2012 р. знизиться нижче 2 млн. осіб. Це дало змогу Канцлеру ФРН А. Меркель заявити про забезпечення повної зайнятості як головної мети діяльності її Уряду.

Втім, у багатьох секторах економіки, медицині й торгівлі вже нині відчувається дефіцит фахівців, що активізувало дискусію про необхідність лібералізації умов імміграції висококваліфікованих кадрів. Для збалансування фондів пенсійного страхування пенсійний вік підвищено з 65 до 67 років [11].

Крім того, вихід з кризи відбувався за рахунок нарощування державного боргу. У першій половині 2010 року він склав 1,721 млрд. євро, що стало рекордом в історії цієї країни [4]. Виплати по ньому поступаються за своїми розмірами тільки обсягу витрат на соціальну сферу. Зростання державного боргу може призвести не тільки до потрясінь в економічній сфері, але й до політичних деформацій у країні. Цю ситуацію загострює той факт, що саме на економіку Німеччини лягли основні тягарі по боргах країн Єврозони. Звідси стає зрозумілою висунута німецькою стороною теза про необхідність введення для кризових країн процедури «банкрутства держав», можливо навіть примусового.

З огляду на прогноз зростання надходжень до бюджетів усіх рівнів в урядовій коаліції загострилася дискусія щодо зменшення податкового навантаження, передусім на середній клас. Втім, експерти застерігають від бажання зменшити податки та пропонують, зокрема, вирівняти ставку ПДВ до 16,5% (у даний час – 19% для промислової і 7% для продуктової групи товарів).

Крім того, значні дебати в країні викликало рішення німецького Уряду подовжити терміни експлуатації АЕС (у середньому на 12 років) в рамках реалізації Енергетичної стратегії, прийнятої Урядом у вересні 2010 р., яка передбачає:

- *скорочення споживання традиційних енергоресурсів (вугілля, нафти, газу);*
- *підтримку розвитку відновлювальної енергетики (частка якої в енергетичному балансі до 2050 р. має зрости до 80%);*
- *подальше підвищення енергоефективності.*

Завдяки реалізації пакету економічних реформ у 2010 р. тривало відновлення банківського сектору. Німецькі банки успішно пройшли «стрес-тести», розглядалися шляхи покращення ситуації в земельних банках, зокрема шляхом їх злиття. При цьому схвалено низку законопроектів щодо реструктуризації системних банків, запровадження спеціального збору з банків, що спрямовуватиметься на подолання фінансових наслідків кризи тощо.

МВФ та ОЕСР теж суттєво покращили власні прогнози щодо економічного розвитку ФРН. За оновленим прогнозом МВФ, зростання ВВП ФРН у 2011 р. становитиме 2,0% (+0,4% до попереднього прогнозу), при цьому оптимістичне корегування прогнозу МВФ для ФРН є найбільшим у порівнянні з будь-якою іншою країною. Відтак, за динамікою зростання вона суттєво випереджатиме інші провідні держави – США, Велику Британію, Францію, Японію, що дає привід експертам й надалі називати Німеччину провідним «локомотивом світової та європейської економіки» [11].

До останніх запропонованих Урядом ФРН заходів у сфері антикризового регулювання економіки слід віднести наступні ініціативи за такими сферами і напрямками [7]:

- *Прозорі рейтингові агентства.* Процеси оцінки (банківської діяльності та механізму фінансового ринку) повинні стати більш прозорими для того, щоб уникнути в майбутньому конфлікту інтересів усередині рейтингових агентств. Для цього Федеральний Уряд підготував проект «Закону про виконання директиви ЄС стосовно рейтингових агентств», що створює всі необхідні умови для забезпечення прозорості оцінки .
- *Жорсткі рамки для системи винагороди*. Політика надання винагород менеджерам фінансово-банківських установ і страхових компаній не може створювати небезпеку для

стабільності цих фінансово-страхових інститутів і фінансової системи у цілому. Ексцеси з окладами збільшили ризики в цих інститутах, тому були запроваджені істотні обмеження. Проте, у 2010 році топ-менеджери інвестиційного банку «Hypo Real Estate», збитки якого у 2009 р. склали 2,2 млрд. євро, отримали бонуси на загальну суму 25 млн. євро, при цьому деякі співробітники банку одержали виплати в розмірі більше одного мільйона євро, незважаючи на те, що доходи керівництва були офіційно обмежені 500 тис. євро. Надалі банки й страхові компанії зобов'язані ввести в себе розмірні, прозорі та спрямовані на довгостроковий беззбитковий розвиток їхньої діяльності системи винагороди. Крім того, наглядові ради банків уповноважуються забороняти в певних випадках виплату відповідних складових частин винагороди.

●*Заборона т.зв. «порожніх продажів» (нім. «Leerverkäufe») цінних паперів*. Німецький законодавець навесні 2010 р. довів, що він також є дієздатним у короткостроковому плані, заборонивши усередині країни «непокриті порожні продажі» акцій і державних облігацій Єврозони. «Порожній продаж» представляє собою продаж на біржі цінних паперів, які продавцю поки не належать. Такий продавець сподівається пізніше купити заздалегідь продане їхнім власником дешевше й нажитися на різниці. Якщо такий продавець спочатку позичив продавані папери на стороні, то продаж називається «покритою» - адже, у продавця є папери, нехай і не свої. А якщо у продавця взагалі не було паперів на момент продажу - навіть позичених, - то продаж називають непокритим, тобто «порожнім». Однак дієвість цієї заборони досить сумнівна: адже ті ж самі папери, як і раніше, можна «у порожній спосіб» і без «покриття» продати в інших країнах Єврозони та поза нею.

●Крім того, Федеральне відомство з нагляду за фінансовими послугами *(нім. «Bundesanstalt für Finanzdienstleistungsaufsicht» - «BaFin»)* одержало право забороняти в кризових ситуаціях подальші угоди з додатковими фінансовими інструментами або з додатковими відсотками. Тим самим, Німеччина навмисно створює труднощі стосовно небезпечних фінансових продуктів, які можуть викликати ринкові відхилення або підсилити, на міжнародному рівні, позиції т.зв. «наїзника».

●*Регулювання гарантування*. ФРН хоче також стати прикладом у сфері регулювання гарантування. Мова йде про те, що банк може тільки тоді інвестувати в гарантування, коли підприємство, що має потребу в цій трансакції, саме, принаймні, зможе сплатити 10% гарантованих ризиків. Ця участь підприємства у відшкодуванні можливих збитків призначена для формування відповідального ставлення до передбачуваних ризиків від угод з гарантуванням. При цьому, Федеральний Уряд сподівається, що й інші держави на європейському просторі наслідують його приклад та запровадять цю ставку участі підприємства в гарантуванні ризиків на рівні від 5% до 10%.

●*Чітка процедура фінансового оздоровлення і банкрутства*. Федеральний Уряд запропонував проект «Закону про введення особливої процедури реорганізації», а також необхідних для цього правових інструментів нагляду й контролю за реструктуризацією та упорядкованою ліквідацією банків. Відповідно до цього закону наглядова рада банку одержує більше прав на втручання, якщо банк опиняється в кризовій ситуації. Сфери укладання угод з банками, що є системоутворюючими, тобто важливими для забезпечення

життєздатності всієї фінансової системи та здійснюючими сильний вплив на її стабільність, повинні надалі передаватися т.зв. «перехідному банку». Для стабілізації фінансового ринку створюється фонд реструктуризації (або антикризового страхування) з необхідними засобами фінансування відповідних заходів. Завдання цього фонду буде полягати в тому, щоб надалі брати на себе підтримку або навіть повний фінансовий порятунок банків, що похитнулися або є системоутворюючими. Для цього планується збирати на рік від 1 до 1,2 млрд. євро [11].

- *Особливі збори з німецьких банків*. Фонд реструктуризації повинен накопичуватися за рахунок внесків кредитних інститутів. Для цього всі вони повинні сплачувати в Німеччині особливий збір. Цей фонд повинен, насамперед, забезпечити регулюючий вплив для зменшення системних ризиків. Фонд управляє своїми засобами й використовує їх при виникненні загрозливого становища в окремих банках.
- *Посилений захист вкладників*. У 2010 р. Федеральний Уряд запропонував проект закону, що покликаний краще захистити вкладників і дозволити зробити ринок капіталів більш функціонально-дієздатним. Крім того, цей закон повинен перешкодити тому, щоб підприємства здійснювали сторонні (і невигідні) для себе нововведення. Консультант вкладників повинен надалі доводити наявність в себе відповідної кваліфікації та реєструватися в спеціальному реєстрі. У сфері т.зв. «сірого» ринку надалі повинні діяти більше суворі вимоги щодо змісту фінансових угод і здійснюватися контроль механізмів продажу цінних паперів та інших фінансових продуктів [11].
- *Надійні для майбутнього відкриті фонди нерухомості*. Доволі дискусійна частина згаданого вище проекту закону – це відкриті фонди нерухомості, які в минулих роках занадто часто потрапляли в кризові ситуації та були, врешті-решт, ліквідовані. Мета Федерального Уряду – забезпечити на майбутнє надійність німецького продукту у сфері капіталовкладень у різні фонди нерухомості.

Підсумовуючи, можна констатувати, що у цілому економічна політика ФРН сприяла формуванню ефективного антикризового механізму, виявленню пробілів у системі спостереження та реагування. Серед найважливіших регуляторних заходів щодо стабілізації економіки можна, серед інших, виокремити підтримку банківської системи, малого та середнього бізнесу, допомогу окремим підприємствам та окремим банкам, виділення значних коштів на ремонт шкіл, будівництво доріг та інших найважливіших соціальних і інфраструктурних об'єктів, доплату підприємствам з метою недопущення масових звільнень, стимулювання автомобільної промисловості за допомогою «утильного бонусу» тощо.

Досвід Німеччини у подоланні фінансово-економічної кризи показує, що в сучасних умовах мова повинна йти не стільки про збільшення державного регулювання економіки, скільки про підвищення ефективності дій держави, розумності та виваженості її рішень. Навіть найщиріші наміри щодо збереження робочих місць, порятунку підприємств, недопущення соціальної напруги можуть призвести до ще більших проблем, якщо замість корегування ситуації та пошуку раціональних рішень будуть тільки виділятися державні субсидії.

Література:

1. Власова О. Абсолютно свободная торговля // «Обзоры стран» №8 (40). - 26 октября 2009 // http://expert.ru/countries/2009/08/svobodnaya_torgovlya
2. Лапин Д., Шадрина О. Фобии кризиса // «Эксперт Сибирь». - №19 (248). - 25 мая 2009 // http://www.expert.ru/siberia/2009/19/antikrizisnye_mery
3. Макроэкономическая статистика. Германия // http://quote.rbc.ru/macro/indicator/26/224.shtml 24.10.2010г
4. Малкина М.В. Государственное регулирование в условиях экономического кризиса: опыт Германии // http://www.ibl.ru/konf/021210/7.html
5. Меры против кризиса. Важнейшие цифры и факты по конъюнктурным пакетам I и II. - 29.01.2009 // http://www.magazin-deutschland.de/ru/business/companiesindustries/article/article/massnahmen-gegen-die-krise.html
6. Орт М. Германия на подъеме. - 17.11.2010 // http://www.magazine-deutschland.de/ru/artikel-en/article/article/deutschland-im-aufschwung.html
7. Регулирование финансового рынка в Германии. Разъяснения Федерального министерства финансов Германии // http://exrus.eu/index.php?option=com_myblog&show=2010-12-14-17-28-39.html&Itemid=2
8. Сумленный С. Адресно и повсеместно // «Эксперт Урал». - №27 (428). - 12 июля 2010 http://www.expert.ru/ural/2010/27/podderzhka_biznesa
9. Сумленный С. Вынырнуть из кризиса // «Обзоры стран». - №8 (40). - 26 октября 2009 // http://www.expert.ru/countries/2009/08/vynurnut_iz_krizisa
10. Bassanini A., Duval R. Unemployment, institutions, and reform complementarities: reassessing the aggregate evidence for OECD countries. - Oxford Review of Economic Policy, Oxford University Press. - Vol. 25(1). - pp. 40-59.
11. Bosch G. Dismissing hours not Workers - Work-sharing in the economic crisis, // Heyes J., Rychly L. (Hg) Labour Administration and the Economic Crisis: Challenges, Responses and Opportunities. - ILO, Genf, 2010. - pp. 11-26.
12. Germany: 2008 Article IV Consultation—Staff Report; Staff Supplement; Public Information Notice on the Executive Board Discussion; and Statement by the Executive Director for Germany, Januar 2009 // IMF Country Report No. 09/15. - January 2009 // http://www.imf.org/external/pubs/ft/scr/2009/cr0915.pdf
13. Horn G., Hohlfeld P., Truger A. Höheres Tempo erforderlich. Zu den Wirkungen des Konjunkturpakets II. // IMK Policy Brief. - Januar 2009 // http://www.boeckler.de/pdf/p_imk_pb_1_2009.pdf
14. Horn G., Sturn S., van Treeck T. Von der Finanzkrise zur Weltwirtschaftskrise (III). Die Rolle der Ungleichheit // IMK Report 41. – 2009 // http://www.boeckler.de/pdf/p_imk_report_41_2009.pdf
15. Joebges H., Schmalzbauer A., Zwiener, R. Der Preis für den Exportweltmeister Deutschland. Reallohnrückgang und geringes Wirtschaftswachstum // IMK Studies, 4. – 2009 // http://www.boeckler.de/pdf/p_imk_study_4_2009.pdf
16. Möller J., Walwei U. Krisenanalyse und Empfehlungen – Das deutsche Arbeitsmarktwunder auf dem Prüfstand. - IAB-Forum, Spezial 2009. - S. 4–11.
17. Von der Finanzkrise zur Weltwirtschaftskrise (I) – Wie die Krise entstand und wie sie überwunden werden kann // IMK Report 38. – 2009 // http://www.boeckler.de/pdf/p_imk_report_38_2009.pdf
18. Wirtschaftspolitik belebt Konjunktur. IMK-Prognose der wirtschaftlichen Lage 2010. – Dezember 2009 // http://www.boeckler.de/pdf/p_imk_report_45_2009.pdf